

LES ÀVIES I LA HISTÒRIA

Isidor Cònsul

Durant l'any 2000, l'embat ideològic més cridaner del nacionalisme espanyol contra els perifèrics (en general contra Catalunya i el País Basc) va prendre cos a finals del curs escolar amb l'anunci de reforma de la llei d'humanitats i la voluntat de rectificar els programes d'història de l'educació primària, l'ESO i el batxillerat. Quan el curs acadèmic plegava veles, l'ull de la tempesta es va asseure sobre el mes de juny amb un document de la Real Academia de la Historia que va fer córrer la tinta a tot drap pels diaris, les tertúlies de ràdio i els debats de TV. El paper aprofitava la crítica a la manca de qualitat de l'ensenyament actual per proposar un nou temari de continguts que afavorís el sentit unitari d'una història comuna i el caràcter de pertinença de tots plegats a la realitat d'Espanya. Com s'escau quan l'abrandament passa per davant del sentit comú, vam viure unes setmanes d'articles cridaners, d'opinions amb munició de fogueig, de parers per a tots els gustos i fins d'algun disbarat de l'alçada d'un campanar. Al setembre, però, el nou curs acadèmic va començar com si res no hagués passat i a hores d'ara, enllestit el primer trimestre, tot sembla indicar que la rierada del juny ha tornat a la calma de pacte com si les aigües enterbolides pel cop de tempesta no s'haguessin mogut de la llera que els pertoca.

Mani qui mani a Espanya, la imatge que perceben a Madrid del catalanisme no només no canvia, sinó que sembla condemnada a un perenne immobilisme. Per aquest motiu fóra bo aprendre a endurir la pell com una cuirassa per evitar el desgast d'aquests ensurts cíclics, sobretot en les tongades de turbulència que comporten les majories absolutes. Plantar-nos en una estratègia de ser a l'aguait que no ens agafin gaire de sorpresa i reaccionar amb tanta contundència com sigui possible. Però tenint clar, al mateix temps, que ens hi hem d'anar acostumant, com qui camina amb una pedra a la sabata sense possibilitats d'aturar-se per treure-la i havent-se de conformar, doncs, a fer via amb la nosa clavada al peu. Mirar de jugar, en definitiva, amb la defensa ben ordenada, com els equips italians que esperen l'opció de victòria amb la sarpada de contracops ràpids i efectius.

Davant d'aquesta perspectiva, i encara que pugui semblar paradoxal, podria ser oportú treure la pols del vell concepte d'intrahistòria encunyat per Miguel de Unamuno

que, dit sigui de passada, mai no va tenir clara la realitat plural d'això que en diuen Espanya tot hi haver nascut a Bilbao. Però tampoc no hi fa res en una personalitat tan agònica i contradictòria com la del veterà Rector de Salamanca que la va teoritzar a *En torno al casticismo* (1895), un dels seus assaigs considerats més importants. En el primer capítol del volum distingeix dos tipus d'història, la superficial i la profunda: la primera, diu, és la que expliquen els diaris mentre que, l'altra, surt de la vida fonamental dels milions d'homes i dones que surten a treballar així que el sol els ho ordena i *van a sus campos a proseguir la oscura y silenciosa labor cotidiana y eterna, esa labor que, como las madréporas suboceánicas, echa las bases sobre que se alzan los islotes de la historia*. Per a Unamuno, la tradició més autèntica i la substància del progrés es troben en aquesta realitat silent i continuada de la vida intrahistòrica que, traslladada als àmbits de la novel·la, pot donar, per posar un exemple, el sentit metafòric que surt del llac i de l'ànima del capellà protagonistes de *San Manuel Bueno Mártir*. És a dir, una realitat externa que no té res a veure amb les turbulències interiors del sacerdot ni els misteris amagats en el fons del llac de la novel·la.

La historiografia no acostuma a tenir gaires documents d'intrahistòria, però ara fa un any Emma Aixalà i Patrícia Gabancho van publicar un llibre insòlit i que em sembla important des d'aquesta perspectiva, *La història amagada. El segle XX a través de les àvies*: un volum d'entrevistes a quinze dones de més de vuitanta anys, representatives d'un ampli ventall social i d'una notable diversificació territorial. Un llibre amb voluntat i vocació d'història oral que repassa els trets de quinze vides quasi centenàries i enfilades per l'eix que travessa el segle. Una xarxa de records que repassen el temps de la formació i l'experiència de la feina, les formes de l'oci i els tràngols de l'amor, l'amarga experiència de la guerra i el cabdell dels dies on es trenen la vida i la mort. El capítol sisè queda encaixat en el temps de la guerra i la postguerra, i s'hi apunten records que són retalls d'intrahistòria profunda i d'un sentit tel·lúric de la catalanitat. Consideracions on conviuen els tòpics sobre la repressió dels qui havien estat mestres de català i el parer dels qui van tolerar la dictadura perquè, Franco, encara que fos dolent per la llengua, *va ser bo per al negoci*. Però també hi suren sentiments que barregen el candor amb una força extraordinària, com el de la monja benedictina Nativitat Iglesias, nascuda el 1904, que explica l'actitud de la seva orde i diu que no es

posaven *en si hi havia una part de l'Església Catalana més favorable al règim de Franco o no. Nosaltres, en tot cas, sempre hem estat una mica de la terra. Sempre vàrem parlar català. És més, si venia una monja de fora de Catalunya l'havia d'aprendre.* En un altre sentit, el testimoni de Maria Font de Rubinat, de 95 anys i de Reus, fa posar al lector la pell de gallina quan recorda el discurs radiat d'un general que deia que guarniria La Rambla de Barcelona posant *dues fileres amb els caps dels catalans (...) La Rambla de dalt a baix amb dues fileres de caps.*

Potser sí que la història més autèntica és la que fa via en silenci i viu amagada rere de conceptes com el de la intrahistòria unamuniana. És a dir, el treball tenaç i silent de la formiga que no para, o la feina oculta, quotidiana i eterna de les madrèpores dels oceans posant les bases sobre les quals es bastiran els veritables illots de la història. En aquest sentit i per continuar amb el fil inicial, ens resta esperar que els embats unificadors del nacionalisme espanyol es quedin sempre a la superfície llisa del mar i puguin ser contraposats amb una resposta tan senzilla, clara i profunda com la de la vella monja benedictina que, lliure d'ideologies, s'arrapa als sentiments d'una consciència segura de pertinença a la terra.

Isidor Cònsul
Editor i crític literari